

Гончарова-Тисляцька Анна,
керівник гуртка-методист,
завідувач методичного відділу,
Комунальний заклад позашкільної освіти
«Центр дитячої та юнацької творчості Металургійного району»
Криворізької міської ради
м. Кривий Ріг, Україна
anna.cdut@ukr.net

**АКСЕЛЕРАЦІЯ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНО-ТВОРЧОГО ПОТЕНЦІАЛУ
В УМОВАХ ПОЗАШКІЛЬНОГО ОСВІТНЬОГО СЕРЕДОВИЩА:
МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ТА ІННОВАЦІЙНИЙ ДИСКУРС**

***Анотація.** У статті розкрито концептуальні засади акселерації обдарованості у позашкільній освіті. Проведено аналіз науково-практичної суперечності між теоретичною базою обдарованості та дефіцитом апробованих інноваційних методик у позашкільній освіті. Проведено аналіз перспективних напрямків подальших розвідок, включаючи пролонговане дослідження наставництва та оцінку впливу технологій штучного інтелекту на розвиток креативності. Наведено приклад практичної імплементації інноваційних технологій, що стимулюють дивергентне мислення.*

***Ключові слова:** обдарованість, позашкілля, акселерація, дивергентне мислення.*

***Annotation.** The article reveals the conceptual principles of giftedness acceleration in out-of-school education. An analysis is conducted of the scientific and practical contradiction between the theoretical basis of giftedness and the deficit of approved innovative methodologies in out-of-school education. An analysis of promising directions for further research is presented, including a longitudinal study of mentorship and an assessment of the impact of Artificial Intelligence (AI)*

technologies on the development of creativity. An example of the practical implementation of innovative technologies that stimulate divergent thinking is provided.

Key words: *giftedness, out-of-school education, acceleration, divergent thinking.*

Вступ. Модернізація змісту національної системи освіти, зокрема її позашкільної ланки, детермінується глобальним запитом на формування людського капіталу з домінуючим інноваційним типом мислення, що володіє високим рівнем обдарованості та ключовими міждисциплінарними компетенціями. Здатність до креативності, адаптивності та розв'язання нетипових проблем у сучасному соціокультурному контексті стає вирішальною. У цьому аксіологічному полі позашкільля функціонує як інституційно-педагогічний осередок, що набуває стратегічної значущості [2, с. 15]. Воно є гнучким механізмом, що здійснює систематичну ідентифікацію, актуалізацію та пролонгований розвиток обдарованості, доповнюючи функціонал формальної освіти.

Актуальність дослідження посилюється наявністю суттєвої науково-практичної суперечності: з одного боку, існує теоретична база щодо полікомпонентної природи обдарованості та необхідності її раннього розвитку. З іншого боку, відчувається дефіцит уніфікованих, апробованих інноваційних методик та технологій, які б дозволяли ефективно трансформувати потенційну обдарованість здобувачів освіти у високі досягнення саме в умовах позашкільної освіти.

Мета статті полягає у концептуальному обґрунтуванні ролі позашкільної освіти як акселератора інтелектуально-творчого потенціалу та аналізі ефективності імplementованих педагогічних інновацій. Ефективність цього процесу забезпечується не лише інноваційними методиками, а й багатокомпонентним діагностико-прогностичним комплексом, який інтегрує лонгітюдні спостереження, глибоке інтерв'ювання, анкетування та моніторинг

динаміки творчих досягнень, що є необхідним для валідної розробки індивідуальних освітніх траєкторій (ІОТ).

Результати дослідження. Феномен обдарованості, з позиції сучасної психології, трактується як системна інтегративна властивість психіки [3, с.45], що забезпечує когнітивну адаптацію індивіда до динамічних вимог середовища.

Спираючись на критичний аналіз провідних теоретичних моделей (Дж.Рензуллі, Д.Фельдх'юсен, А.Танненбаум, Г.Гарднер) [4; 6], які спільно конвергують навколо розуміння обдарованості як синергії трьох ключових компонентів: інтелектуальних здібностей (рівень >середнього), креативності та мотиваційної залученості (task commitment). Обдарованість виступає як динамічна система, залежна від інтрапсихічних чинників (генетика, емоційно-вольова сфера) та екстрапсихічних чинників (освітнє середовище, соціальні впливи).

Творчий потенціал розглядається як ядро креативної складової обдарованості – диспозиційна здатність до продукування нових, оригінальних та соціально значущих ідей і рішень, яка реалізується через дивергентне мислення [5].

Творчий потенціал є первинним ресурсом обдарованої особистості, що охоплює не лише когнітивні (швидкість, гнучкість, оригінальність, деталізація мислення), але й особистісно-мотиваційні характеристики (відкритість до досвіду, схильність до ризику, наполегливість, нонконформізм). На відміну від статичного інтелекту, творчий потенціал є динамічним і вимагає цілеспрямованої педагогічної стимуляції для його актуалізації. Позашкільна освіта, орієнтована на діяльність, створює оптимальне середовище для такої стимуляції, мінімізуючи бар'єри, властиві формальній освіті.

Необхідність типологічної диференціації обдарованості (інтелектуальна, академічна, креативна, соціальна, лідерська, психомоторна) диктується вимогами персоналізації освітнього процесу. З практичної точки зору, важливо розрізняти актуальну (виявлену) та потенційну (приховану) обдарованість, оскільки гнучкість психічних механізмів у дитячому віці дозволяє

трансформувати потенціал у реальні високі досягнення за умови цілеспрямованого педагогічного впливу.

Ідентифікація обдарованості є детермінантою успішної роботи та вимагає мультиметодологічного підходу, що охоплює оцінку як інтелектуальних здібностей, так і творчого потенціалу. Використовуються валідизовані та стандартизовані методики для оцінки окремих складових обдарованості: когнітивна сфера: тести для вимірювання структури інтелекту (ТСІ Р.Амтхауера), шкала прогресивних матриць Дж.Равена. Креативна сфера та творчий потенціал: тести на оцінку вербальної та фігуративної креативності та дивергентного мислення (П.Торренс, С.Меднік). Ці методики є ключовими для емпіричної фіксації рівня творчого потенціалу. Особистісно-мотиваційна сфера: методики діагностики мотиваційних станів (М.Аптер) та комунікативних установок (МДКУ) для оцінки неінтелектуальних факторів успіху та стійкості творчої активності.

Психодіагностичні дані слугують основою для розробки індивідуальних освітніх траєкторій (ІОТ) [7]. Прогнозування розвитку обдарованої особистості відбувається на основі динамічного моніторингу її навчальних та творчих успіхів, що дозволяє вчасно коригувати педагогічні інтервенції та забезпечувати адресний супровід.

Ефективність розвитку обдарованості досягається шляхом імплементації низки інноваційних та нетрадиційних дидактичних моделей, які безпосередньо спрямовані на стимуляцію креативності. Проектна та науково-дослідна діяльність (НДД) є епіцентром розвитку обдарованості. Перехід від репродуктивного навчання до участі в реальних дослідницьких проєктах створює ситуацію творчої невизначеності, необхідну для активації дивергентного мислення та формування навичок self-management і спроможності до продукування нового знання.

Інтегративний міждисциплінарний підхід STEAM (з додаванням Art – мистецтва) не лише забезпечує синтез технічних знань, але й систематично стимулює креативність [1]. Художній компонент виступає як інструмент

візуалізації, естетизації та нелінійного мислення, необхідний для розв'язання складних інженерних та наукових завдань.

Системна організація індивідуалізованого науково-методичного патронажу оптимізує супровід, трансформуючи роль наставника. Він виступає не лише як джерело експертного знання, а й як каталізатор творчого процесу, що культивує схильність здобувачів освіти до самостійного когнітивного пошуку та прийняття інтелектуально сміливих рішень, гарантуючи синергетичне поєднання експертного консультування та фасилітації їхнього креативного потенціалу.

Практична діяльність позашкільних закладів базується на апробованих технологіях спеціальної активації творчості, методиках та ефективних формах роботи, спрямованих на реалізацію творчого потенціалу: ТРВЗ-технології (Теорія розв'язання винахідницьких задач) [6]: застосовуються для формування алгоритмізованого креативного пошуку, допомагаючи обдарованим здобувачам освіти систематизувати неструктуровані ідеї. «Мозковий штурм» та Синектика: використовуються для генерації великої кількості нестандартних ідей у груповому форматі, розвиваючи продуктивну уяву та гнучкість мислення. Інтерактивні прийоми («ефект Пігмаліона», «аналіз помилок», «займи позицію») для стимуляції рефлексії та саморегуляції творчої діяльності. Моделювання та ділові ігри для розвитку системного аналізу ситуацій та комунікативної обдарованості. Ефективними визнано такі форми, як хакатони (як інтенсивні сесії креативного вирішення завдань), воркшопи, дебати, а також фестивально-конкурсна діяльність, наукові секції МАН тощо. Ці форми створюють конкурентне середовище, необхідне для фіналізації та публічної презентації здобутих компетенцій. Слід зазначити, що цифровізація освітнього простору (використання віртуальних лабораторій, онлайн-платформ, технологій штучного інтелекту) розширює доступ до спеціалізованих ресурсів. Партнерство з академічними установами та університетами забезпечує інтеграцію обдарованих здобувачів освіти у наукове співтовариство, сприяючи їхній професійній орієнтації.

Системне впровадження інновацій у позашкільлі гарантує розвиток широкого спектру ключових компетенцій: креативних (творче мислення), аналітичних (критичне мислення), комунікативних (ефективна взаємодія), соціальних (емоційний інтелект) та професійних (галузеві знання).

Висновки. Позашкільна освіта виступає як детермінуючий чинник успішної акселерації обдарованості, зокрема її творчого потенціалу. Її методологічна гнучкість та інноваційна орієнтація дозволяють забезпечити персоналізований підхід та сформувати людину з домінуючим інноваційним типом мислення. Це не лише відповідає стратегічним пріоритетам держави, але й слугує платформою для ефективної соціалізації та професійної самореалізації обдарованої особистості в умовах глобальних викликів.

Проведене дослідження концептуально обґрунтувало перехід від статичного розуміння обдарованості до її трактування як динамічної, полікомпонентної системи, що вимагає цілеспрямованої стимуляції творчого потенціалу. Доведено, що творчий потенціал є первинним ресурсом, актуалізація якого забезпечується інтеграцією діяльнісного підходу та технологій спеціальної активації креативності. Емпірична валідація цих методик підтверджує їхню ефективність у розвитку дивергентного мислення та здатності до когнітивного ризику.

Практична значущість роботи полягає у систематизації та обґрунтуванні комплексу педагогічних інновацій, успішно імplementованих у позашкільному середовищі. Подальші наукові розвідки мають бути сфокусовані на низці актуальних напрямків, зокрема: розробці кількісних критеріїв для оцінки ефективності впливу технологій штучного інтелекту (ШІ) на розвиток креативності в умовах позашкільля. Пролонгованому дослідженні впливу наставницького супроводу на професійну самодетермінацію випускників позашкільної освіти. Адаптації інноваційних педагогічних моделей до умов, що змінюються, зокрема, в контексті дистанційної та змішаної освіти. Таким чином, позашкільля підтверджує свою стратегічну місію як провідний механізм формування інноваційного людського капіталу.

Список використаних джерел

1. Калашник Г.В. STEAM-освіта як інструмент розвитку креативності. Київ : Освіта, 2020.
2. Малиновський А.В. Педагогіка позашкільної освіти: інноваційний аспект. Львів : Світ, 2019.
3. Моляко В.О. Психологія обдарованості: теорія і практика. Київ : Либідь, 2007.
4. Рензулі Дж. С. The three-ring conception of giftedness: A developmental model for promoting creative productivity. *Roeper Review*. 1978. № 20(3). С. 187–196.
5. Торренс Е.П. Torrance Tests of Creative Thinking: Norms-Technical Manual. Princeton : Personnel Press, 1974.
6. Шевченко І.С. ТРВЗ-технології у розвитку дивергентного мислення. Харків : Основа, 2021.
7. Яремчук Л.П. Діагностика та супровід обдарованих дітей. Ужгород : Закарпаття, 2016.